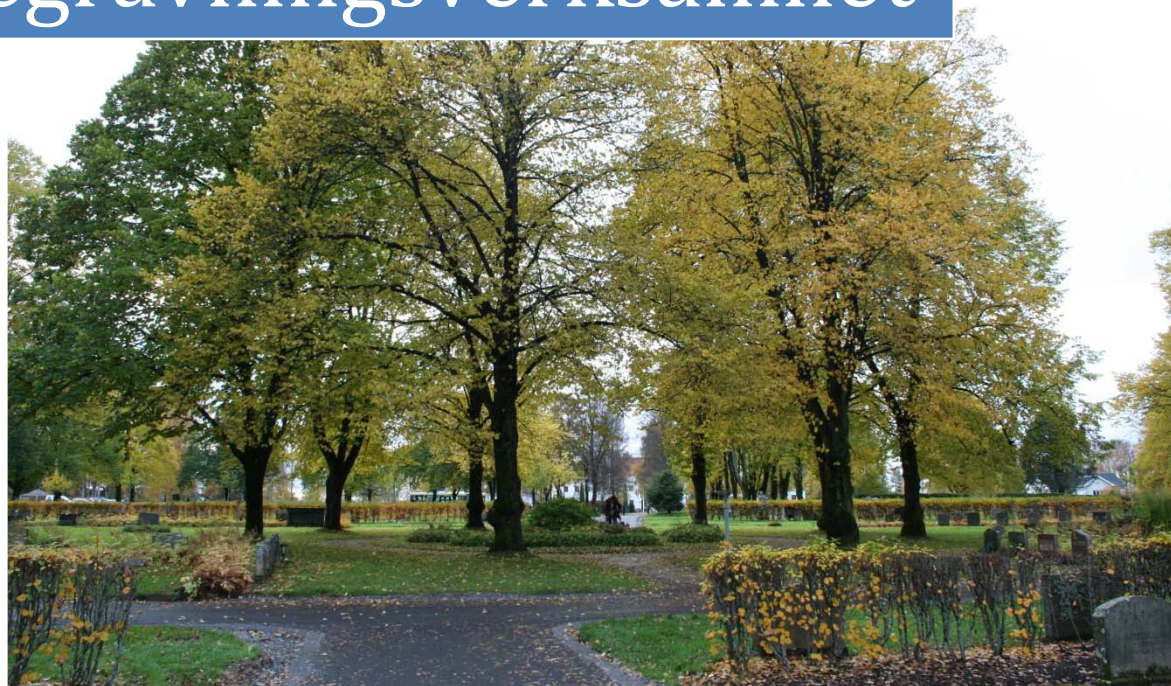

2014

Begrepp i begravningsverksamhet

Stad och Land nr 186

ISBN : 978-91-576-9221-4

ISSN: 028-4549

Juni 2014

Begrepp i begravningsverksamhet 2014

Förord

Ett så kallat terminologiprojekt initierades i februari 2004 och avslutades med utgivningen av Gröna Fakta 5/2004, *Skötselmanual Kyrkogårdar 2004*. Detta följdes upp med ytterligare ett projekt som beskrev begrepp som används inom begravningsverksamhet och som resulterade i Gröna Fakta 5/2005, *Begrepp i begravningsverksamhet 2005*. Ytterligare begrepp har beskrivits i *Kyrkogårdshandboken 2012*, Stad och Land nr.182.

Det är således i sju år som Begrepp i begravningsverksamhet 2005 har varit i bruk. Sedan dess har det kommit lagändringar som gör att dokumentet behöver uppdateras, utvecklas och kompletteras. För några begrepp har innebörden förskjutits och dessa behöver därför justeras för att motsvara praxis. Precis som med de tidigare begreppssamlingarna är tanken att det nu föreliggande arbetet ska fungera som "rikslikare" för gemensam uppfattning om vad de olika begreppen står för.

Den nu föreliggande begreppssamlingen har arbetats fram av Bo Forslund, Ronny Holm, Kurt Johansson, Ulf Lerneus, Staffan Lundstedt, Cecilia Malm, Malte Sahlgren, Eva Årbrandt Johansson och Ann-Britt Sörensen. Samråd med Riksantikvarieämbetet har skett vid framtagandet av dokumentet. Språklig granskning har gjorts av Titti Olsson, journalist vid Movium, SLU.

Innehållsförteckning

Inledning	3
Begreppsregister, alfabetisk ordning	5
Begreppen med definitioner	9
Medverkande	47
Finansiärer	47
Litteratur	48
Källor	48

Inledning

Inom begravningsverksamheten, liksom inom andra verksamheter och branscher, används ett stort antal begrepp, vars betydelse har misstolkats och blivit otydlig eller fått flera betydelser, såväl inom begravningsverksamheten som i det övriga samhället.

En viktig utgångspunkt är också *Några begravningsfrågor, regeringens prop. 2011/12:51*. Av propositionens 4 kapitel framgår att regeringen menar att det kan finnas ett värde i att begravningshuvudmännen, gärna med andra intressenter, kommer överens om vilka benämningar som ska användas och vad dessa står för.

Syftet med detta arbete är således att

- skapa enighet kring vad begreppen står för
- uppdatera, komplettera och fördjupa begrepp som används i begravningsverksamheten
- förtydliga och göra begripligt vad de olika begreppen står för.

Målet med arbetet är att

- ta fram ett dokument som är till nytta för begravningsverksamheten och som kan användas inte bara inom verksamheten utan också i kommunikationen med till exempel socialförvaltningar, polisen, journalister och naturligtvis med allmänheten.

Figur 1. Gravskick uppdelade utifrån gravrätt eller ej gravrätt samt spridning av aska. (Källa: Svenska Kyrkans arbetsgivarorganisation)

	Med gravrätt		Med begränsad gravrätt		Utan gravrätt		
	Kistgravplats, kistor	Urngravplats, urnor	Askgrav-plats, askor	Kolumbarium/urnmur, urnor	Askgrav-lund, askor	Minneslund, askor/ kistor	Spridning i naturen
Rätt för anhöriga att närvara vid gravsättning	Ja	Ja	Ja	Ja	Oftast	Nej, anonymt gravskick	Ja
Ansvarar för gravanordning	Gravrätts-innehavaren	Gravrätts-innehavaren	Upplåtaren/Gravrätts-innehavaren	Upplåtaren	Upplåtaren	-	-
Ansvarar för gravskötsel	Gravrätts-innehavaren	Gravrätts-innehavaren	Upplåtaren	Upplåtaren	Upplåtaren	Upplåtaren	-
Plats för utsmyckning	Enskild	Enskild	Enskild Kollektiv	Enskild	Kollektiv	Kollektiv	-
Gravrätten kan förlängas och förnyas	Ja	Ja	Ja	Ja	-	-	-
Notering i gravbok	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	-
Med gravbrev	Ja	Ja	Ja	Ja	-	-	-
Inritad på gravkarta/ Ritning	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja, den kollektiva platsen	Ja, den kollektiva platsen	-

Begreppsregister, alfabetisk ordning

A

Allmän begravningsplats	12
Allmängrav, linjegrav, allmänna varvet	27
Askberedare	45
Askgravlund	27
Askgravplats	25

B

Begravning	18
Begravningsavgift	10
Begravningsceremoni	19
Begravningskapell	37
Begravningsordning	19
Begravningsplats	11
Begravningsverksamhet	9
Begränsad gravrätt	17
Begängelseform	19
Benhus	38
Bisätta	18
Blomsterlist	36
Bogårdsmur	44
Bårhus	38

C

Ceremonilokal	37
Ceremoniplats	41
Clearing	11

E

Ensamgravar	27
Enskild begravningsplats	13
Exhumering	29

F

Familjegravplats	25
Fundament	36
Förbehållsgrav	17
Förkortningar	46
Församling.....	9
Förtida upplåtelse	17

G

Gemensamt gravområde.....	25
God gravkultur	18
Grav	24
Gravanordning	32
Gravbok alt. gravregister	16
Gravbrev	18
Gravfrid	20
Gravhäll	35
Gravkammare.....	39
Gravkarta.....	15
Gravkor.....	41
Gravplats	24
Gravram	36
Gravrätt	16
Gravrättsinnehavare	18
Gravskick	24
Gravsten	33
Gravsättning.....	19
Gravsättningsområde	24
Gravtumba	34
Gravvård.....	33
Griftefrid.....	20
Griftegård	14
Gruskyrkogård	21
Gräskyrkogård	21

H

Huvudman	9
----------------	---

I

Invigning	24
-----------------	----

J

Jordbegravning	19
----------------------	----

K

Kapitäl	35
Kistgravplats	24
Kistminneslund	26
Kistmur	38
Klivstätta	45
Kolumbarium och urnmur	28
Kransgård/Blomstergård	29
Kremationsbegravning	19
Krematoriekapell	37
Kremering	45
Krypta	40
Kulturgravplats	30
Kulturmärkning	30
Kvarter	24
Kyrkogård	14
Kyrkogårdsmur	43
Kyrkotomt	15

L

Landskapskyrkogård	22
Lapidarium	42
Livsten	34
Lokal för förvaring och visning	37

M

Mausoleum	39
Metallrester	45
Minneslund	26
Minnesplats	42

P

Parkkyrkogård	22
Pulpetsten	35

S

Sarkofag.....	40
Sidosten.....	34
Skogskyrkogård	23
Smyckningsplats	28
Stiglucka	44
Stoft, benrester, aska	20
Symbolisk flyttning	29
Särskild gravplats.....	13

U

Uppenbart vanvårdad gravplats.....	31
Upplåtare	9
Urngravplats.....	25

Å

Återlämnande av gravrätt	17
--------------------------------	----

Ö

Ödekyrkogård.....	23
-------------------	----

Kategorier

Allmänna begrepp	9
Stilar och typer av begravningsplatser	21
Begrepp relaterade till begravningsplatsen	24
Begrepp relaterade till gravplatsen	30
Begrepp relaterade till platser, byggnader och lokaler	37
Krematoriebegrepp	45
Förkortningar	46

Begrepp med definition

Allmänna begrepp

Huvudman	<i>Församling inom Svenska kyrkan eller kommun som ska anordna och hålla allmänna begravningsplatser för dem som är folkbokförda inom ett visst geografiskt avgränsat förvaltningsområde.</i>¹ Beträffande huvudmannens uppgifter hänvisas till 2 kap. 1 § samt 9 kap. 6 § begravningslagen (1990:1144).	
Upplåtare	<i>Upplåtare är den som innehar och förvaltare en allmän begravningsplats. Begreppet används beträffande gravrätt och vid upplåtande av sådan. Upplåtaren är alltid en huvudman eller församling.</i>	
Församling	En församling i Svenska kyrkan består av dem som tillhör samfundet och som är bosatta inom församlingens geografiska område (territoriell församling). En församling kan också vara en enhet eller ett samfund, som oberoende av territoriell gemenskap har bildats för religiösa behov (personell eller icke-territoriell församling).²	
Begravningsverksamhet	<i>Med begravningsverksamhet avses de olika åtgärder som har direkt samband med förvaltningen av allmänna begravningsplatser.</i>³	

¹ 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144)

² 1 kap. 1§ begravningslag (1990:1144). Församling. <http://www.ne.se/lang/församling>, Nationalencyklopedin, hämtad 2013-11-13.

³ 1 kap 1 § begravningslagen (1990:1144).

Begravningsavgift	Begravningsavgiften debiteras via skattsedeln enligt den lokalt beräknade, föreslagna och av Kammarkollegiet fastställda avgiftssatsen där skattskyldig är folkbokförd. Avgiften ska täcka: • Kostnaderna för att hålla begravningsplatsen i ordnat och värdigt skick, vilket också innebär administration, förvaltning och skötsel av allmänna ytor. • Vissa tjänster <i>För den som vid dödsfallet var folkbokförd inom en huvudmans förvaltningsområde ska huvudmannen utan kostnad för dödsboet tillhandahålla</i> - gravplats eller motsvarande på allmän begravningsplats under en tid av 25 år, - gravsättning inklusive gravöppning, återfyllning och iordningställande av öppnad grav, - transporter från det att huvudmannen övertagit ansvaret för stoftet till dess att gravsättning har skett, med undantag av transport för gravsättning utanför huvudmannens område, om inte transporten beror på ett avtal om tillhandahållande av särskilda gravplatser, - kremering, - lokal för förvaring och visning av stoftet, samt - lokal för begravningsceremoni utan religiösa symboler. <i>Lag (1999:306). ⁴</i>	
-------------------	---	--

⁴ 9 kap 6 § begravningslagen (1990:1144).

Clearing	Clearing kan antingen avse - kyrklig clearing som är detsamma som ersättningar mellan församlingar för kyrkliga handlingar. - begravningsclearing som innebär att om dödsboet önskar gravsätta hos annan huvudman än den där den avlidne varit folkbokförd, får huvudmannen där gravsättningen sker ersättning för de obligatoriska tjänsterna ⁵ från folkbokföringshuvudmannen. Taxorna fastställs årligen av Kammarkollegiet.⁶	
Begravningsplats	<i>Områden eller utrymmen som är behörigen anordnade för förvaring av avlidnas stoft eller aska och som har tagits i anspråk för detta ändamål, främst kyrkogårdar eller andra gravområden, minneslundar, kolumbarier eller urnmurar.</i> ⁷	

⁵ 9 kap. 6, 7 §§ begravningslagen (1990:1144)

⁶ Källa: Kammarkollegiets föreskrift om taxa vid begravningsclearing

⁷ 1 kap 1 § begravningslagen (1990:1144).

Allmän begravningsplats	Begravningsplatser kan vara: - <i>allmänna begravningsplatser</i>, sådana begravningsplatser som är anordnade av församlingar, av kommuner eller annars av det allmänna. På en allmän begravningsplats ska gravplats beredas för den som vid dödsfallet var folkbokförd inom församlingen eller kommunen.⁸	 Asarums kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen Skogskyrkogården, Falkenberg. Foto: Ann-Britt Sörensen
--------------------------------	--	--

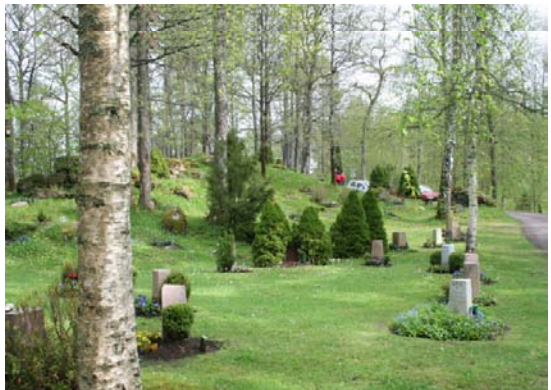
⁸ 1 kap 1 § begravningslagen (1990:1144).

Särskild gravplats	Särskild begravningsplats: Huvudman ska inom det egna förvaltningsområdet eller inom ett närbeläget förvaltningsområde, tillhandahålla särskilda gravplatser för dem som inte tillhör något kristet trossamfund. Församling som är huvudman bör samråda med och informera företrädare för dem inom förvaltningsområdet som inte tillhör något kristet trossamfund i frågor som rör förvaltningen av de särskilda gravplatserna. Vid anläggning, utvidgning eller väsentlig ändring av en allmän begravningsplats ska församlingen samråda med företrädare för andra trossamfund och övriga berörda parter.⁹	 Muslimskt kvarter, Östra Kyrkogården, Malmö. Foto: Ann-Britt Sörensen
Enskild begravningsplats	Enskild begravningsplats: Andra begravningsplatser än allmänna.¹⁰ Enskilda begravningsplatser får endast anordnas och hållas av stiftelser och trossamfund efter tillstånd från länsstyrelse.¹¹	 Judiska begravningsplatsen, Malmö. Foto: Ann-Britt Sörensen

⁹ 2 kap 2 § begravningslagen (1990:1144).

¹⁰ 1 kap 1 § begravningslagen (1990:1144).

¹¹ 2 kap 6 § begravningslagen (1990:1144).

Kyrkogård	Med kyrkogård avses begravningsplats invid en kyrka, eller en begravningsplats där det tidigare även funnits en kyrka.	 Borgeby kyrka. Foto: Ann-Britt Sörensen
Griftegård	Griftegård är en benämning på kyrkogård eller begravningsplats.	 Sigfrids griftegård, Borås. Foto: Ann-Britt Sörensen

Kyrkotomt	Kyrkotomt är det område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö men som inte är begravningsplats. Till kyrkotomt hör - Ett område kring en fristående klockstapel som hör samman med en kyrkobyggnad utan att vara placerad i anslutning till denna, och - En begravningsplats, eller del av en begravningsplats, som efter tillstånd från länsstyrelsen enl 2 kap 14 § begravningslagen (1990:1144) helt eller delvis lagts ned eller överlåtits, och som är belägen i anslutning till kyrkobyggnad.	 S:t Petri, Malmö. Foto: Ann-Britt Sörensen
Gravkarta	Gravkart upprättas för alla allmänna begravningsplatser.. ^[1] På en gravkarta ska med nummer anges samtliga gravplatser inom begravningsplatsen. Äldre gravplatser anges därvid så fullständigt som möjligt. På gravkartan ska det även anges om det finns en minneslund eller ett annat gemensamt gravområde utan bestämda gravplatser. Om det finns områden av båda dessa slag, ska också detta anges ^[2].	

^[1] 2 kap. 5 § begravningslagen (1990:1144)

^[2] 3 § Begravningsförordning (2012:137, 1990:1147)

Gravbok alt. gravregister	Ska föras av den som förvaltar en allmän begravningsplats. I gravboken eller gravregistret ska för varje belagd eller upplåten gravplats anges 1. nummer enligt gravkartan, 2. namn, personnummer och adress på den eller dem som gravplatsen har upplåtits, överlåtits eller gått över till, 3. tiden för upplåtelsen, 4. namn och personnummer på den som har gravsatts inom gravplatsen samt dödsdag och hemort vid dödsfallet, 5. datum för gravsättning samt stoftets eller askans läge inom gravplatsen, och 6. datum när gravrätten har återlämnats, förverkats eller på något annat sätt upphört. <i>Äldre gravplatser och gravar anges då så fullständigt som möjligt.</i> ¹²	
Gravrätt	<i>Den rätt som uppkommer när en bestämd gravplats på en allmän begravningsplats upplåts av den som förvaltar begravningsplatsen till någon för gravsättning.</i> ¹³ Från och med år 2000 är den kostnadsfria upplåtelsen 25 år. ¹⁴ Gravrättsinnehavaren får bestämma om vem som ska gravsättas inom gravplatsen, utformningen av gravanordningen och om gravplatsens utsmyckning. Innehavaren har ansvar för att gravplatsen hålls i ordnat och värdigt skick. ¹⁵	

¹² 4-5 §§ begravningsförordning (1990:1147)

¹³ 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144, 2012:133)

¹⁴ 9 kap 6 § begravningslagen (1990:1144)

¹⁵ 7 kap. 3, 21, 25, 26 §§ begravningslagen (1990:1144, 2012:133)

¹⁵ 4-5 §§ begravningsförordning (1990:1147)

¹⁵ 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144, 2012:133)

¹⁵ 9 kap 6 § begravningslagen (1990:1144)

¹⁵ 7 kap. 3, 21, 25, 26 §§ begravningslagen (1990:1144, 2012:133)

Begränsad gravrätt	<i>En gravrätt får upplåtas med begränsningar som avser bestämmande över gravanordningens utseende och beskaffenhet samt gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Vid upplåtelse av en begränsad gravrätt ska upplåtaren ha ansvar för att gravplatsen hålls i ordnat och värdigt skick.¹⁶ Begränsningarna ska framgå av gravbrevet.</i>	
Förbehållsgrav	<i>Om någon gravsätts inom en bestämd gravplats på en allmän begravningsplats och gravplatsen inte kan upplåtas till någon med gravrätt, ska gravplatsen förbehållas den avlidne under minst 25 år.¹⁷</i>	
Återlämnande av gravrätt	<i>Gravrätten får återlämnas till upplåtaren. En gravrätt som har återlämnats får efter ansökan hos upplåtaren, inom 25 år efter senast gravsättningen, återupptas och upplåtas till någon som tillhör den personkrets som anges i 7 kap. 11 § i begravningslagen. Gravrätten får inte överlåtas eller återlämnas mot betalning.¹⁸</i>	
Förtida upplåtelse	Förtida upplåtelse innebär upplåtelse av gravplats till en person som under livstiden önskar försäkra sig om att få gravsättas på en bestämd gravplats. Respektive huvudman får själv avgöra om man vill tillhandahålla en sådan tjänst.	

¹⁶ 7 kap. 8 § begravningslagen (1990:1144), 7 § begravningsförordningen (1990:1147).

¹⁷ 8 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144, 2012:133). En sådan gravplats kallas vanligen förbehållsgrav.

¹⁸ 7 kap. §§ 12 och 13, begravningslagen (1990:1144).

Gravbrev	Gravbrevet är ett bevis på innehav av gravrätt och är ett utdrag ur gravboken eller gravregistret. Gravbrevet överlämnas till gravrättsinnehavaren som kvitto på gravrättens innebörd vid tiden för gravbrevets utfärdande. <i>Upplåtaren ska utfärda gravbrev till bevis om att gravrätten upplåtits.</i>¹⁹	
Gravrättsinnehavare	Gravrättsinnehavare är den eller de personer som antecknats i gravboken eller gravregistret som innehavare av en gravrätt ²⁰	
God gravkultur	God gravkultur är att vårda begravningsplatsen och gravplatserna på sådant sätt att estetik och goda sedvänjor upprätthålls. ²¹	
Bisätta	Att flytta den avlidne från ett bårhus till ett gravkapell eller kyrka i avvaktan på begravningsceremonin/gravsättningen. I samband med bisättningen görs den avlidne i ordning; kläs och läggs i kista. Kistan med den avlidne sätts i lokal för förvaring, så kallad bisättningslokal.	
Begravning	Begravning är det samlade begreppet för de handlingar och åtgärder inför och i samband med gravsättningen av den avlidne. Begreppet innefattar moment som omhändertagande samt visning av den avlidne, visning, begravningsceremoni, minnesstund, kremering och gravsättning.	

¹⁹ 7 kap 7 § begravningslagen (1990:1144)

²⁰ 7 kap 1 § begravningslagen (1990:1144)

²¹ 7 kap 26 §§ begravningslagen (1990:1144), prop. 2011/12:51.

Begravningsordning	Begravningsordning är den ordning som följs vid en begravningsceremoni, till exempel Svenska kyrkans, frikyrkors eller andra trossamfunds ordning.	
Begravningsceremoni	Begravningsceremoni avser den del av begravningen där bland annat familj, släkt och vänner under ceremoniella former tar farväl av den avlidne. En begravningsceremoni i Svenska kyrkans och andra samfunds ordning kallas begravningsgudstjänst.	
Kremationsbegravning	Avser begravning som avslutas med gravsättning av aska/urna.	
Begängelseform	Med begängelseform avses det sätt på vilket kroppen efter en avliden förvandlas till ben eller aska. De begängelseformer som tillämpas i Sverige är jord- eller eldbegängelse (jordbegravning och kremering).	
Jordbegravning	Jordbegravning är synonymt med kistbegravning. Med begreppet avses begravning som avslutas med gravsättning av kista.	
Gravsättning	<i>Placering av stoft eller aska inom en bestämd gravplats eller inom ett gemensamt gravområde utan bestämda gravplatser eller utströende av aska i minneslund eller på någon annan plats än begravningsplats.</i> ²²	

²² 1 kap 1 § begravningslagen (1990:1144, 2012:133).

Gravfrid	Gravfrid råder över gravsatt stoft eller aska efter det att gravsättning ägt rum. Gravfriden är evig och kan endast brytas med stöd av lagen. ²³ Stoft eller aska får då inte skadas.	
Griftefrid	Griftefrid är ett lagstadgat krav på respektfull behandling av den avlidnes kvarlevor. Till ansvar för brott mot griftefriden döms den som obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar den avlidnes kvarlevor, stoft eller aska, öppnar grav eller på annat sätt gör skada på kista, urna, grav eller något annat vilorum för de döda. "Brott mot griftefrid" är en gärning som kan leda från böter till fängelse i högst två år. ²⁴	
Stoft, benrester, aska	Med stoft menas en avlidens kropp. Med aska menas det som återstår efter kremeringen av en avliden person ²⁵ . Med benrester menas skelettdelarna.	

²³ 6 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144)

²⁴ 16 kap 10 § Brottsbalken.

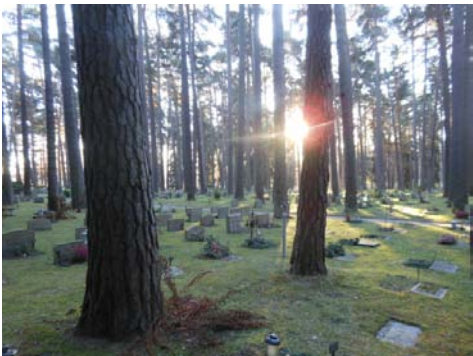
²⁵ <http://www.fonus.se/veta-mera/begravning/gravsattningen/kremering/>

Stilar och typer av begravningsplatser

Gruskyrkogård	Gruskyrkogård är en begravningsplats där gravplatserna i huvudsak är täckta med grus eller sand, ofta omgivna av stenramar.	 Norra begravningsplatsen, Örebro Foto: Ann-Britt Sörensen
Gräskyrkogård ²⁶	Gräskyrkogård är en begravningsplats eller kyrkogård med sammanhängande klippta gräsytor, åtskilda endast av gångar, häckar eller friväxande buskage. Gräskyrkogården har uppstått som ett resultat av tillgången till nya maskiner som rationaliserat skötseln.	 Baldringe kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen

²⁶ Till viss del överlappar gräskyrkogård, skogskyrkogård och landskapskyrkogård varandra eftersom gräskyrkogården är vanlig både på skogskyrkogårdar och på landskapskyrkogårdar. Skogskyrkogården kan också vara en typ av landskapskyrkogård. Gräskyrkogård och landskapskyrkogård utvecklades i en tid när det svenska landskapet var utgångspunkt och ideal för olika typer av stadsplanering och trädgårdskonst och har stark koppling till funktionalismen och dess hälsoideal.

Landskapskyrkogård	Landskapskyrkogård avser en begravningsplats som till formen efterliknar det omgivande kulturlandskapet, som också utgör stommen i anläggningen. Exempel: Berthåga begravningsplats, Uppsala och S:t Sigfrid, Borås.	 S:t Sigfrids begravningsplats, Borås. Foto: Ann-Britt Sörensen
Parkkyrkogård	Parkkyrkogård är en begravningsplats med enkel utformning och öppen, parkliknande planlösning, som antingen har formats medvetet eller utvecklats över tid. Parkkyrkogårdar har ett enkelt gångsystem, ofta kantat av alléer som delar in kyrkogården i kvarter. Oftast är det stora fria ytor mellan gravplatser och gravsättningsområden. Begreppet parkkyrkogård avser även stadskyrkogårdar med delvis nedlagda kvarter som omgestaltats så att de fått en parkkaraktär.	 Assistens Kirkegård, Köpenhamn. Foto: Ann-Britt Sörensen

Skogskyrkogård	Skogskyrkogård är en begravningsplats med ett omgivande landskap som bildar utgångspunkt och spelar en överordnad roll för begravningsplatsens arkitektoniska lösning. Skogskyrkogården anspelar på den nordiska traditionen av samhörighet med naturen och tar sin utgångspunkt i den befintliga topografin. Skogskyrkogårdar kan även vara anlagda.	 Skogskyrkogården i Stockholm är ett exempel på skogskyrkogård.
Ödekyrkogård	Ödekyrkogård avser en kyrkogård eller en begravningsplats där man slutat begrava och som med tiden "upphört" att vara begravningsplats. Ibland används uttryck som ej aktiv kyrkogård, övertalig kyrkogård eller begravningsplats, fast fornlämning eller nedlagd kyrkogård. Så länge en sådan begravningsplats eller kyrkogård sköts är den i lagens mening en begravningsplats även om man upphört med begravningsverksamhet.²⁷ Upphör däremot skötseln under en längre tid, kan begravningsplatsen komma att betraktas som fornlämning enligt 2 kap. KML. Dock ska den för att betraktas som fornlämning vara varaktigt "övergiven".²⁸ Ödekyrkogårdar kan tas i bruk på nytt, med undantag för om ödekyrkogården klassats som fast fornlämning med nummer i fornminnesregistret.²⁹ Finansieringen av skötseln övergår till församlingen om det rör sig om en allmän begravningsplats som tagits ur bruk.	 Ödekyrkogården i Lilla Isie. Foto: Ann-Britt Sörensen

²⁷ 4 kap 11-15 § lag (1988:950), ändrad (2000:265) om kulturminnen m.m.,

²⁸ Fornlämningsregistret, FMIS, är ett informationssystem som indikerar om en plats är fornlämning eller ej men det legala avgörandet åligger respektive länsstyrelse.

²⁹ 2 kap. Kulturmiljölagen (1988:950).

Begrepp relaterade till begravningsplatsen

Invigning	Invigning av begravningsplatser som tagits i bruk före den 1 april 1991 skedde tidigare med för stöd av tidigare lag (Jordfästningslagen).	
Gravskick	Med gravskick avses olika typer av gravar, till exempel minneslund, kistgrav, urngrav och grav genom utströende av aska utanför en begravningsplats.	
Gravsättningsområde	Gravsättningsområde är ett gemensamt gravområde avsatt för nedsättning av aska, urna eller kista, till exempel minneslund, askgravlund eller kistminneslund. Ett gravsättningsområde är alltid inritat på gravkartan.	
Kvarter	Kvarter är ett område inom en begravningsplats, som är numrerat eller namngivet och består av flera gravplatser eller gravområden. Kvarteren är ofta avgränsade av gångvägar. De är alltid inritade på gravkartan.	
Grav	En grav är det utrymme som är ämnat för gravsättning av en avlidens stoft eller aska.	
Gravplats	Gravplats är ett bestämt område för en eller flera gravar. En gravplats är alltid inritad på gravkartan och upplåts vanligen med gravrätt.	
Kistgravplats	Kistgravplats är en gravplats för en eller flera kistor. I en kistgravplats ryms vanligtvis också urnor eller askor.	

Familjegravplats	Familjegravplats är en äldre benämning på en gravplats. Innehavaren köpte nyttjanderätten till gravplatsen (köpgrav). Familjegraven var avsedd för kistor och urnor och upplåts med gravrätt. Alternativet till familjegravplats var allmängrav, linjegrav eller allmänna varvet (se vidare under respektive begrepp).	 Familjegravplats på S:t Pauli Mellersta kyrkogård, Malmö. Foto: Ann-Britt Sörensen
Urngravplats	Gravplats avsedd för urnor.	
Askgravplats	Askgravplats är en gravplats för askor/urnor. På askgravplatsen är det möjligt för makar/partner/anhöriga att vila tillsammans. Den upplåts med begränsad gravrätt. Begränsningen består i gravanordningens utseende och beskaffenhet samt gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Begreppet askgravplats är dock inte helt entydig.	 Askgravplatser på Lomma kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen
Gemensamt gravområde	Gemensamt gravområde är en benämning på gravar av gemensam karaktär, exempelvis minneslund, askgravlund och kistminneslund.	

Minneslund	Minneslund är ett gemensamt gravområde för nedgravning eller utströende av askor. Anhöriga deltar inte i gravsättningen. Minneslund ska inte förses gravanordning. En minneslund har gemensam smyckningsplats ³⁰	 Minneslund på Allerums kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen
Kistminneslund	Kistminneslund är ett gemensamt gravområde för nedgravning av kistor. Anhöriga deltar inte i gravsättningen. Kistminneslund ska inte förses med gravanordning. Den har gemensam smyckningsplats. ³⁰ Gravplats upplåts utan gravrätt.	 Kistminneslund på Nya begravningsplatsen i Landskrona.

³⁰ Enligt Begravningsförordningen (1990:1147), 6 §, gäller: I fråga om en minneslund eller ett annat gemensamt gravområde utan bestämda gravplatser ska gravboken eller gravregistret innehålla uppgifter om

1. namn och personnummer på den som har gravsatts inom området samt dödsdag och hemort vid dödsfallet, och
2. datum för gravsättning.

Askgravlund	Askgravlund är ett gemensamt gravområde för gravsättning av askor med en gemensam plats för namn och smyckning. Anhöriga kan vara med vid gravsättningen. Gravplats i en askgravlund upplåts vanligtvis utan gravrätt. Begreppet är inte entydigt.	 Askgravlund på S:t Sigfrids begravningsplats, Borås. Foto: Ann-Britt Sörensen
Allmängrav, linjegrav, allmänna varvet	Begreppen allmängrav, linjegrav och allmänna varvet avser äldre typer av gravplatser för kista eller urna. Gravsättning skedde i löpande följd. Allmängravar upplåts utan kostnad och utan gravrätt. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964. Kvarvarande gravplatser kan omvandlas till gravrätter.	 Allmänna varvet, Norra begravningsplatsen, Örebro. Foto: Ann-Britt Sörensen
Ensamgravar	Ensamgravar är en beteckning på en äldre typ av gravplats för en kista eller en urna. Ensamgravar upplåts med gravrätt ofta utan kostnad. Begreppet användes bland annat i Stockholms kyrkogårdsförvaltning och hade ursprungligen samma innebörd som "allmängravar" men levde fortfarande kvar som begrepp så sent som på 1970-talet. Gravplatstypen ensamgrav för urnor rymde vanligtvis nio urnor.	

Kolumbarium och urnmur	Kolumbarium/urnmur är benämningen på nischer för förvaring av urnor eller kistor. Varje nisch är en gravplats och kan rymma en eller flera urnor eller vara avsedd för kistor. Kolumbarier kan anläggas antingen inomhus eller utomhus. Gravplats i kolumbarium/urnmur upplåts med begränsad gravrätt ³¹ .	 Urnmur på Lomma kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen
Smyckningsplats	Smyckningsplats är en särskild plats i en minneslund, kistlund eller askgravlund. På smyckningsplatsen kan efterlevande sätta exempelvis snittblommor eller ljus.	 Smyckningsplats i minneslund, S:t Pauli Mellersta begravningsplats, Malmö. Foto: Ann-Britt Sörensen

³¹ 7 kap 8 § begravningslagen 1990:1144. Se även 6 kap. 3 § om vad som ska ske med urnor/kistor när gravrätten löpt ut och ingen önskar förnya upplåtelsen.

Kransgård/Blomstergård	Kransgård/blomstergård är en särskilt iordningställd plats i anslutning till ceremonilokal där kransar, buketter och andra blomsterarrangemang kan läggas efter begravningsceremonin.	 Kransgård på Lomma kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen
Symbolisk flyttning	Innebär att jord från gravplats, i stället för stoft eller aska, flyttas till en annan gravplats. Förfarandet är ett alternativ till flyttning av stoft eller aska när detta inte är möjligt.	
Exhumering	Exhumering innebär att man tar upp stoft ur en grav, till exempel för flyttning till annan gravplats eller för rättsmedicinsk undersökning.	

Begrepp relaterade till gravplatsen

Kulturmärkning	Kulturmärkning är ett begrepp som används vid åtgärder som syftar till att skydda begravningsplatser och avser då lagskydd av byggnader och miljöer av kulturhistoriskt intresse, till exempel en hel begravningsplats, ett gravkvarter, en gravplats, gravanordning eller byggnad på begravningsplatsen. Skyddet kan innebära att träd och annan vegetation inte får tas bort och att växtligheten ska skötas på ett visst sätt. Det innebär lagskydd för att kulturmärkta objekt till exempel inte får tas bort, rivas eller förändras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet minskar. <i>Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen. Även en kyrkobyggnad såväl som begravningsplats/kyrkogård som tillkommit efter 1939 kan genom beslut av Länsstyrelsen bli kyrkligt kulturminne.</i>³² Se även begrepp 30 Kulturgravplats	
Kulturgravplats	Kulturgravplats är benämningen på en gravplats som återgått till upplåtaren och gravanordningarna där bedöms ha ett sådant kulturhistoriskt värde att den ska bevaras. Därefter betraktas gravanordningen som fast anordning på begravningsplats enligt 4 kap. 12 § KML och åtgärder på denna kräver därefter tillstånd från länsstyrelsen enligt 4 kap 13 § KML. Gravvårdar som kan komma ifråga för Kulturmiljöförordningens 19 § är framförallt gravhällar som ursprungligen haft sin placering inne i kyrkan men nu har en sekundär placering.	 Kulturgravplats på Landskrona Nya begravningsplats. Foto: Ann-Britt Sörensen

³² 4 kap. 3, 6, 13, 14 och 15 §§ Kulturmiljölagen (1988:950).

Uppenbart vanvårdad gravplats	<i>Uttrycket uppenbar vanvård innebär inte att vanvården måste vara grov för att ett förverkande av gravplatsen ska få ske. Det räcker med att gravplatsen under en längre tid varit försummad. Tillfällig bristande skötsel kan aldrig leda till att kyrkogårdsförvaltningen vidtar några tvångsmedel. Förvaltningen ska ha sådana rutiner att det går att påvisa att gravplatsen är uppenbart vanvårdad och att så lång tid förflutit att även den mest tolerante person kan anse att gravplatsen är uppenbart vanvårdad. För att inte hamna i onödiga diskussioner om det verkligen är uppenbar vanvård, bör bedömningen göras först efter två hela växtsäsonger. Oftast är då ogräset ordentligt utbredd i en grusgrav med kanske halvmeterhögt sly. Det kan vara svårare att bedöma uppenbar vanvård på en gräsgrav utan rabatt, men då är förmodligen gräset invid gravstenen ordentligt högt och tovtigt och även här kan sly förekomma invid gravstenen³³.</i> <i>Upplåtaren får förklara gravrätten förverkad, om gravplatsen är uppenbart vanvårdad och gravrättsinnehavaren inte avhjälper vanvården inom ett år efter det att han har delgetts föreläggande om att sätta gravplatsen i stånd. Föreläggandet ska innehålla upplysning om att gravrätten kan förverkas.³⁴</i>	 Vombs kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen
--------------------------------------	---	--

³³ Förarbetet till begravningslagen, SOU 1961:5 s.125, samt 2013 års Kyrkogårdshandbok, sid. 102. Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation. 2012.

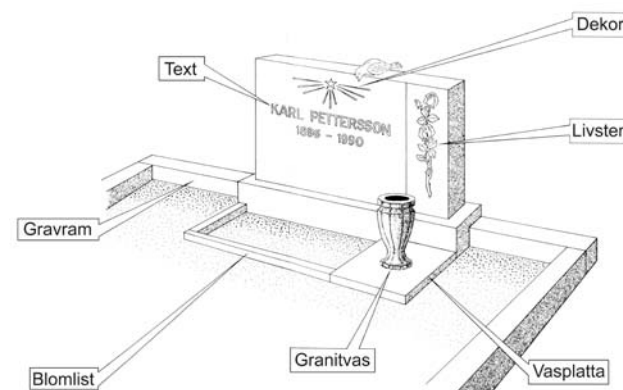
³⁴ 7 kap. 33 § begravningslagen (1990:1144)

Gravanordning

Gravvårdar och andra gravöverbyggnader, stenramar, staket eller andra liknande anordningar på en gravplats. ³⁵

Gravanordning på Vombs kyrkogård

Delar som gravanordningen kan innehålla
Skiss: Kurt Johansson

³⁵ 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144).

Gravvård	Gravvård är den vanligaste formen av gravanordning. En gravvård i sten kan bestå av en livsten, sidostenar, kapitel, överliggare, pelare, sockel samt undersockel, dold sockel, gjutning, grundläggning som kan vara gjuten eller en prefabricerad monteringskonstruktion. Gravvården kan vara tillverkad av olika material, som till exempel sten, trä eller glas.	Skiss: Kurt Johansson
Gravsten	Gravvård i sten, avser livstenen och eventuella sidostenar.	Gravvård med livsten och sidostenar. Foto: Ann-Britt Sörensen

Livsten	Livstenen är gravvårdens huvudsten. Se skiss Gravvård.	 S:t Pauli Mellersta begravningsplats, Malmö. Foto: Ann-Britt Sörensen
Sidosten	Sidosten är de stenar som står bredvid livstenen. Se foto begrepp Gravvård.	
Gravtumba	Gravtumba är en kistformad gravanordning placerad ovan mark eller på golv. Gravtumban är nästan alltid byggd av sammanfogade hållar. Ibland kan den vara smyckad med en liggande staty av den döde, eller vara utrustad med en baldakinliknande överbyggnad.	 Gravtumba på Gamla begravningsplatsen, Malmö. Foto: Ann-Britt Sörensen

Gravhäll	Gravhäll är en liggande platta, vanligtvis av sten eller gjutjärn på en gravplats.	 Örgryte gamla kyrkogård, Göteborg. Foto: Ann-Britt Sörensen
Pulpetsten	Pulpetsten är en lutande, oftast mindre gravsten.	 S:t Pauli Mellersta begravningsplats. Foto: Ronny Holm
Kapitäl	Kapitäl är den del av en gravanordning, monterad ovanpå livstenen och eventuella pelare. Se skiss, begrepp Gravvård	

Fundament	Fundament är gravanordningens synliga sockel, dolda sockel, undersockel, grundläggning, gjutning eller monteringskonstruktion. Se begrepp Gravsten	
Gravram	En gravram omger gravplatsen och ingår i gravanordningen. Den är oftast av sten. Se skiss, begrepp Gravanordning.	 Östra kyrkogården, Göteborg. Foto: Ann-Britt Sörensen
Blomsterlist	Blomsterlist är ett tillbehör till gravanordningen som omger planteringsytan framför livstenen. Den är oftast tillverkad av sten. Se skiss, begrepp Gravanordning	 Blomsterlister. Foto: Ann-Britt Sörensen

Begrepp relaterade till platser, byggnader och lokaler

Begravningskapell	Begravningskapell är en byggnad som innehåller en särskild lokal eller ett särskilt rum för begravningsceremonier. Det kan även vara en lokal eller ett rum i större byggnad, till exempel i en kyrka.	
Krematoriekapell	Krematoriekapell är en lokal för begravningsceremonier i eller i anslutning till en krematoriebyggnad.	 Krematoriekapell. Storkällans begravningsplats, Nacka. Foto: Ann-Britt Sörensen
Ceremonilokal	Ceremonilokal är en lokal avsedd för begravningsceremonier. Sådan lokal, utan religiösa symboler, ska tillhandahållas av begravningshuvudmannen.	
Lokal för förvaring och visning	Med lokal för förvaring och visning avses ett utrymme hos huvudmannen, avsett för förvaring av det kistlagda stoftet i avvaktan på begravningsceremoni, kremering eller gravsättning, samt för visning av den avlidne i kistan. Förvaringslokalen kallas ibland bisättningslokal. Denna lokal är försedd med kylanläggning för att förvaringen ska kunna ske på ett pietetsfullt sätt.	

Bårhus	Bårhus är en byggnad eller ett rum för förvaring av avlidna på bår, i första hand i särskilda rum vid sjukhus eller andra typer av institutioner. Bårhuset innehåller vanligtvis utrymmen för omhändertagande av döda, kylrum och svepningsrum samt andra utrymmen såsom visningsrum med mera. ³⁶	
Benhus	Benhus avser en mindre byggnad för synlig förvaring av uppgrävda människoben och är en gammal företeelse som inte längre förekommer i Sverige.	
Kistmur	Kistmur är en anläggning som innehåller ett antal individuella nischer för kistor och varje nisch ska upplåtas med gravrätt. Kistmur är en motsvarighet till urnmur eller kolumbarium.	 Hovshaga begravningsplats, Växjö. Foto: Ronny Holm

³⁶ Källa Bårhusväsendet – Huvudmannaskap m m. Transporter av avlidna. Socialdepartementet 1984.

Mausoleum	Mausoleum är en fristående gravbyggnad för kistor och urnor. Nya mausoleer ska omfattas av regler för hur de kistor/urnor som förvarats där ska hanteras när gravrättstiden inte förlängs.³⁷ För uppförande av nytt mausoleum kan bygglov krävas. Ur kulturmiljölagens perspektiv betraktas ett mausoleum som ett gravkor, det vill säga en överbyggnad av en grav. Underhållsskyldigheten av mausoleet/gravkoret är i många fall knuten till ättlingar efter den avlidna person eller släkt som låtit uppföra mausoleet. Ärenden rörande mausoleer/gravkor måste ofta, med hänsyn till gamla urkunder, bedömas från fall till fall.³⁸	 Mausoleum på S:t Pauli Mellersta begravningsplats, Malmö. Foto: Ann-Britt Sörensen
Gravkammare	Gravkammare är ett gravrum som har formen av en kammare, byggd på gravplatsen i syfte att rymma kistor eller urnor.³⁹	 Stadskyrkogården, Alingsås. Foto: Ronny Holm

³⁷ Se 6 kap. 3 § begravningslagen 1990:1144 om vad som ska ske med urnor/kistor när gravrätten löpt ut och ingen önskar förnya upplåtelsen.

³⁸ Riksantikvarieämbetet: *Vägledning för tillämpning av kulturminnelagen (numera kulturmiljölagen) Kyrkliga kulturminnen* s. 58
http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/6062/Rapp%202013_24.pdf?sequence=1

³⁹ Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se/kammargrav>, Hämtad 2013-11-11.

Krypta	Krypta är en underjordisk del av en kyrka. Den är inte alltid ursprungligen avsedd som gravkammare även om gravar ofta tillkommit med tiden.	 Krypta under Lunds domkyrka. Foto: Ann-Britt Sörensen
Sarkofag	Sarkofag är en kista tillverkad av sten eller terrakotta för förvaring ovan jord av den avlidnes stoft. En sarkofag är oftast utsmyckad.	 Sarkofag i Tyska Christinae kyrka i Göteborg. Foto: Ronny Holm

Gravkor	Gravkor är ett utrymme i en kyrka avsett för gravsättning. Det kan vara en tillbyggnad till det ursprungliga koret. Gravkor kan vara i kyrkans källare eller i markplan, ibland som ut- eller tillbyggnad, absid, av en kyrka. Även fristående gravkor förekommer.	 Gravkor, Nykyrka kyrkogård, Sörmland. Foto: Ronny Holm
Ceremoniplats	Ceremoniplats är en plats för högtidliga arrangemang av kyrklig eller borgerlig karaktär, inte nödvändigtvis i kyrka eller kapell, utan kan även finnas utomhus, exempelvis på en begravningsplats.	 Ceremoniplats på Trelleborgs Norra kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen

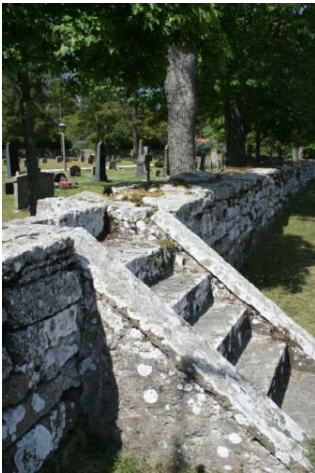
Minnesplats	Minnesplats är benämningen på en plats som skapats för att hedra minne av en eller flera personer, till exempel personer som omkommit i katastrofer, krig et cetera. En minnesplats på en kyrkogård eller begravningsplats är ofta försedd med inskription över avlidna när stoft eller aska saknas, spridits eller gravsatts på annan plats. Här sker ingen gravsättning och ingen gravrätt upplåts. Begravningshuvudmannen ansvarar för skötseln.	 Galärkyrkogården, Stockholm. Foto: Ronny Holm
Lapidarium	Samling av stenmonument. Lapidarium är inom begravningsverksamheten också benämningen på en samling av gravvårdar i olika material. Det huvudsakliga syftet med ett lapidarium är bevarandet av själva gravvårdarna som i lapidariet har en sekundär placering.⁴⁰ Att anordna ett lapidarium är tillståndspliktigt enligt 4 kap 13 § KML.	 Skånes lapidarium på Sibbhults kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen

⁴⁰ 7 kap. 37 § begravningslagen (1990:1144)

Kyrkogårdsmur	En kyrkogårdsmur fungerar som avgränsning mellan kyrkogården/begravningsplatsen och kringliggande områden. Muren kan vara av natursten eller tegel, eller vara gjuten i betong. Fältstensmurar, murar av sprängsten, kvadermurar, rubbelmurar, kryssmurar, staplade skivor, blockstensmurar är exempel på murar gjorda av natursten. En kyrkogårdsmur kan antingen vara fristående eller fungera som stöd eller vara en barriärmur. Konstruktionen kan vara en kallmur som är dubbelsidig eller fristående, bruksmur, beklädnadsmur, blockstensmur eller av blandteknik. Kyrkogårdsmurens tak kallas avtäckning. <i>Kyrkogårdsmurar som gränsar till jordbrukslandskap är skyddade enligt biotopskyddsförordningen.</i> ⁴¹	 Kyrkogårdsmur på Nättraby kyrkogård resp Vämö kyrkogård, Karlskrona. Foto: Ann-Britt Sörensen
----------------------	--	---

⁴¹ 7 kap 11 § miljöbalken och förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken

Bogårdsmur	Bogårdsmur är en äldre beteckning för kyrkogårdsmur. När kyrkogården delades upp för olika hemman och gårdar hade kyrkogården en omgärdning som kunde bestå av träbalkar täckta av ett spåntak. Denna omgärdning kallades bogårdsmur och förvandlades sedan till kyrkogårdsmur. Flera källor, bl.a. Nationalencyklopedin och Svensk Uppslagsbok, menar att bogård är en gammal benämning på kyrkogård.	 Bogårdsmur på Tyresö kyrkogård. Foto: Ann-Britt Sörensen
Stiglucka	Stiglucka, Ibland även steglucka, är en ingång till kyrkogården eller begravningsplatsen i form av en mindre byggnad med portvalv.	 Stiglucka och klivstätta på Gärdslösa kyrkogård, Öland. Foto: Ann-Britt Sörensen

Klivstätta	Klivstätta kallas de trappor som finns på ömse sidor av en kyrkogårdsmur som gjorde det möjligt att kliva över muren, därav namnet. ⁴² Kan återfinnas i äldre kyrkogårdsmurar.	 Klivstätta på Gärdslösa kyrkogård, Öland. Foto: Ann-Britt Sörensen
------------	---	---

Krematoriebegrepp

Kremering	Förbränning av stoft efter en avliden.	
Metallrester	Metaller som förekommer i kista samt ev. inplantat i stoft som sorteras bort på krematoriet	
Askberedare	En askberedare finfördelar resterna efter kremationen samt avskiljer metaller från askan innan askan läggs i en urna.	

⁴² Stiglucka. <http://www.ne.se/lang/stiglucka>, Nationalencyklopedin, hämtad 2013-11-11.

Förkortningar	CGK Centrala GravvårdsKommittén GRO Gravvårdsfirmornas Riksorganisation/Sveriges Stenindustriförbund FMIS Fornminnesregistret FSK Föreningen Sveriges Kyrkogårdschefer FSKP Föreningen Sveriges Krematoriepersonal KAE Kyrkoantikvarisk ersättning KBB Kyrkobyggnadsbidrag KML Kulturmiljölagen (1988:950) RAÄ Riksantikvarieämbetet SBF Sveriges Begravningsbyråers Förbund SBT Samrådsgruppen – Begravningsbranschen – Träindustrin SKAO Svenska Kyrkans arbetsgivarorganisation SKKF Sveriges Kyrkogårds- och Krematorieförbund VoU Vård och Underhållsplan ÅGP Åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd i kulturmiljö	
---------------	---	--

Medverkande

Malte Sahlgren, FSK

Ronny Holm, SKKF

Staffan Lundstedt, Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation

Kurt Johansson, Stenindustriförbundet

Ulf Lerneus, SBF

Bo Forslund, Fonus

Cecilia Malm, Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation

Eva Årbrandt Johansson, SKKF

Ann-Britt Sörensen, SLU Movium

Samråd med Riksantikvarieämbetet har skett vid framtagandet av dokumentet.

Journalisten Titti Olsson, Movium SLU, har gjort språklig granskning.

Arbetet har granskats av en större grupp företrädare för kyrkogårdsbranschen och krematorieföreträdare.

Finansiärer

Fonus

Föreningen Sveriges Kyrkogårdschefer

SLU Movium Partnerskap

Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation

Sveriges Begravningsbyråers Förbund

Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund

Sveriges Stenindustriförbund/Sten Forsk

Litteratur

Andersson, Jan-Olof m fl (2004): Skötselmanual kyrkogårdar 2004. Gröna Fakta 5/2004. Movium, SLU, Alnarp.
Andersson, Jan-Olof m fl (2005): Begrepp i begravningsverksamhet 2005. Gröna Fakta, 5/2005. Movium, SLU, Alnarp
Erman, Bengt (2001): Begravningsrätten i praktiken. Handbok med kommentarer. Verbum Förlag, Stockholm.
Johansson, Jan (1993): Kyrkogårdens hägn i det medeltida Sverige. Om bogård, balk och stiglucka. Antikvariskt arkiv 76. Kungl. Vitterhets Historie och antikvitets akademien, Stockholm.
Sandell, Angela (red) (2012): Kyrkogårdshandboken 2012. Stad och Land 182. Movium, SLU, Alnarp.
Riksantikvarieämbetets vägledning för tillämpning av kulturminneslagen (numera kulturmiljölagen). Kyrkliga kulturminnen. Riksantikvarieämbetet, 2013. Stockholm
Wall, B. (2001): Gravskick i förändring, tradition och visioner. Svenska kyrkans Församlingsförbund, Stockholm.
Westerdahl, M. (1995): Den svenska skogskyrkogården, Stad och Land 136. Movium, SLU, Alnarp.
2013 års kyrkogårdshandbok. (2012) Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation, Stockholm

Källor

Begravningslagen (1990:1144)
Brottsbalken (1962:700)
Fonus, www.fonus.se
Förarbete till begravningslagen SOU 1960:5
Regeringens proposition 2011/12:51, Några begravningsfrågor
Begravningsförordningen (1990:1147)
Kammarkollegiets föreskrifter om taxa vid begravningsclearing 2007. KAMFS 2006:2
Kulturmiljölagen (1988:950)
Kulturmiljöförordning (1988:1188)
Kulturrådets föfattningssamling KRFS 2012:12
Miljöbalken och förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken.
Nationalencyklopedin, www.ne.se
Wikipedia, den fria encyklopedin, <http://sv.wikipedia.org/wiki/>

